

વીર સંવત ૨૫૦૨, જયેષ્ઠ વદ ૬, ગુરુવાર
તા. ૧૭-૦૬-૧૯૭૬, ગાથા-૧૩ થી ૧૬, પ્રવચન નં. ૧૧

‘પરમાત્મપ્રકાશ’ ‘જો દેહ કો આત્મા સમજતા હૈ,...’ એટલે કે ‘વહ વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિસે ઉત્પન્ન હુએ પરમાનંદ સુખામૃતકો નહીં પાતા હુઆ...’ આહાહા..! જે કોઈ પુણ્ય અને પાપના ભાવ આદિ કે દેહ, એને જે પોતાનું સ્વરૂપ જાણે છે એને જે વસ્તુ જે વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિ જે આત્માનો સ્વભાવ છે, એનાથી ‘ઉત્પન્ન હુએ પરમાનંદ સુખામૃતકો નહીં પાતા...’ આહાહા..! ‘વિચક્ષણ:’ની વ્યાખ્યા જ એ કરી છે ને? ‘વિચક્ષણ:’ની વ્યાખ્યા જ એ કરી. પહેલા વિચક્ષણ કહ્યું હતું. ‘વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સ્વસંવેદનજ્ઞાનરૂપ પરિણામન કરતા હુઆ અંતરાત્મા...’ આહાહા..! ચોથા ગુણસ્થાનમાં રાગરહિત અભેદ સમાધિથી ઉત્પન્ન થયેલું પરમાનંદ સુખામૃત, એને પામે છે. સમજાય છે કાંઈ? સમ્યક્દર્શનમાં અંતર આત્મામાં અંતર સ્વરૂપ જે છે એમાંથી તેને રાગરહિત શાંતિથી ઉત્પન્ન સુખામૃત, પરમાનંદ સુખામૃત એની દશામાં હોય છે. એને અંતરાત્મા કહીએ. આહાહા..! અને જે કોઈ આત્મા રાગને (પોતાનું સ્વરૂપ) સમજે છે, રાગ, પુણ્ય વ્યવહાર વિકલ્પાદિ... આહાહા..! એને ‘વીતરાગી નિર્વિકલ્પ સમાધિસે ઉત્પન્ન હુએ પરમાનંદ સુખામૃતકો નહીં પાતા હુઆ મૂર્ખ હૈ,...’ કહે છે. આહાહા..! આત્માનો આનંદ જે સુખામૃત સ્વરૂપ એને પ્રાપ્ત નહિ કરી અને રાગાદિને પોતાના માને છે એ મૂર્ખ છે એટલે બહિરાત્મા છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એમાં શું મૂર્ખતા થઈ?

ઉત્તર :- આત્માનો સ્વભાવ છે એ તો પ્રાપ્ત થયો નહિ અને રાગને પોતાનો માન્યો એ મૂર્ખતા છે. આહાહા..! રાગનો વિકલ્પ છે એ પણ ખરેખર દેહ-પર છે. આહાહા..! એના ઉપર જેની દૃષ્ટિ છે એને એને લાભદાયક માને છે અથવા તે હું છું એમ માને છે. એને વીતરાગી શાંતિથી ઉત્પન્ન થતા સુખામૃતના આનંદનો અભાવ છે અને રાગાદિ હું છું એવા ભાવનો જેને સદ્ભાવ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘અજ્ઞાની છે.’ આહાહા..! સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ ભગવાન વીતરાગી સ્વભાવ અને વીતરાગી આનંદથી ભરી પડી વસ્તુ... આહાહા..! એનો જેને આશ્રય નથી એને વીતરાગી પરમાનંદની પ્રાપ્તિ નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આખું જગત મૂર્ખ થયું ને.

ઉત્તર :- શબ્દ એ લીધો છે ને, જુઓને! ‘મૂઢ:’ પહેલો શબ્દ પાડ્યો છે. ‘મૂઢ:’ તે બહિરાત્મા. એમ શબ્દ છે ને ગાથામાં? ‘વિચક્ષણ:’ તે અંતરાત્મા અને ‘બ્રહ્મા’ તે પરમાત્મા.

ત્રણની વ્યાખ્યા જ આ છે. આહાહા..! ‘મૂઢ:’ તે બહિરાત્મા. એને અહીં મૂર્ખ શબ્દ વાપર્યો છે. આહાહા..! જેને આત્મા પ્રાપ્ત નથી. એટલે કે આત્મા પરમ વીતરાગ શાંતિથી ઉત્પન્ન થતું અમૃત, સુખામૃત ભાવ, એની જેને પ્રાપ્તિ નથી અને રાગની પ્રાપ્તિમાં વ્યવહારના વિકલ્પમાં મારો એમ (માનીને) પડ્યો છે. આહાહા..! કેટલાક કહે છે કે વીતરાગી સમાધિ ચોથે ન હોય. આઠમે હોય. આ કાળે શુદ્ધોપયોગ ન હોય. એમ કહે. અરે..! પ્રભુ! શું કરે છે તું? આહાહા..! સાધારણ સમાજ માનશે તેથી કાંઈ સત્ય નહિ થઈ જાય. આહાહા..!

‘ઈન તીન પ્રકારકે આત્માઓંમેંસે...’ આ બહિરાત્મા મૂઢ કહ્યો, અંતરાત્મા ‘વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સ્વસંવેદનજ્ઞાનરૂપ પરિણામન કરતા હુઆ અંતરાત્મા’ અંતરાત્મા અને બ્રહ્મ-‘ઔર શુદ્ધ-બુદ્ધ સ્વભાવ પરમાત્મા...’ વર્તમાન દશામાં પ્રાપ્ત. આહાહા..! ‘ઈન તીન પ્રકારકે આત્માઓંમેંસે બહિરાત્મા તો ત્યાજ્ય હી હૈ-’ રાગ અને દેહ આદિ મારા છે અથવા એ વ્યવહાર રાગથી મને લાભ થશે, એનો અર્થ એ રાગને જ પોતાનો માન્યો છે. એ બહિરાત્મા ત્યાજ્ય છે. ‘આદર યોગ્ય નહીં હૈ.’ આહાહા..!

‘ઈસકી અપેક્ષા યદ્યપિ અંતરાત્મા અર્થાત્ સમ્યગ્દષ્ટિ વહ ઉપાદેય હૈ,...’ બહિરાત્માની અપેક્ષાએ બહિરાત્મપણું ત્યાજ્ય છે, એની અપેક્ષાએ સમ્યગ્દષ્ટિ અંતરાત્મા ઉપાદેય છે. ‘તો ભી સબ તરહસે ઉપાદેય...’ આહાહા..! એ તો પરમાત્મા. પૂર્ણ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત અથવા પૂર્ણ સ્વરૂપ શક્તિનો જે આત્મા, એ અંતરાત્મા પણ એ અપેક્ષાએ હેય છે. ‘જો પરમાત્મા ઉસકી અપેક્ષા વહ અંતરાત્મા હેય હી હૈ.’ ગજબ વાત છે ને? સમજાણું કાંઈ? ‘શુદ્ધ પરમાત્મા હી ધ્યાન કરને યોગ્ય હૈ,...’ આહા..! શુદ્ધ પરમાત્મસ્વરૂપ શક્તિરૂપ સ્વભાવ તે જ ધ્યાન કરવા લાયક છે. અંતરાત્માની દશા પણ ધ્યાન કરવા લાયક નથી, એમ કહે છે. આહાહા..! બહુ માર્ગ એવો, બાપા! પરમાત્મા પ્રાપ્ત છે એનું પણ ધ્યાન કરવું અને પોતે શુદ્ધ-બુદ્ધ પરમાત્મા છે તેનું ધ્યાન કરવું. આહાહા..!

અથ પરમસમાધિસ્થિત: સન્ દેહવિભિન્નં જ્ઞાનમયં પરમાત્માનં યોડસૌ જાનાતિ સોડન્તરાત્મા ભવતીતિ નિરૂપયતિ -

૧૪) દેહ-વિભિન્નગુણાણમઝ જો પરમપ્પુ ણિણ્ણુ।

પરમ-સમાહિ-પરિટ્ઠિયઝ પંડિઝ સો જિ હવેઝી।૧૪।।

દેહવિભિન્ન જ્ઞાનમયં ય: પરમાત્માનં પશ્યતિ।

પરમસમાધિપરિસ્થિતિ: પંડિત: સ એવ ભવતિ।।૧૪।।

દેહવિભિન્નગુણાણમઝ જો પરમપ્પુ ણિણ્ણુ અનુપચરિતાસદ્ભૂતવ્યવહારનયેન દેહાદભિન્નં નિશ્ચયનયેન ભિન્નં જ્ઞાનમયં કેવલજ્ઞાનેન નિર્વૃત્તં પરમાત્માનં યોડસૌ જાનાતિ પરમસમાહિપરિટ્ઠિયઝ પંડિઝ સો જિ હવેઝી વીતરાગનિર્વિકલ્પસહજાનન્દૈકશુદ્ધાત્માનુભૂતિલક્ષણપરમસમાધિસ્થિત: સન્

પણ્ડિતોઽન્તરાત્મા વિવેકી સ એવ ભવતિ। ‘કઃ પણ્ડિતો વિવેકી’ ઇતિ વચનાત્, ઇતિ અન્તરાત્મા હેયરૂપો, યોઽસૌ પરમાત્મા ભણિતઃ સ એવ સાક્ષાદુપાદેય ઇતિ ભાવાર્થઃ ॥૧૪॥

આગે પરમસમાધિમેં સ્થિત, દેહસે ભિન્ન જ્ઞાનમયી (ઉપયોગમયી) આત્માકો જો જાનતા હૈ, વહ અન્તરાત્મા હૈ, એસા કહતે હૈં –

ગાથા – ૧૪

અન્વયાર્થ :- [યઃ] જો પુરુષ [પરમાત્માનં] પરમાત્માકો [દેહવિભિન્નં] શરીરસે જુદા [જ્ઞાનમયં] કેવલજ્ઞાનકર પૂર્ણ [પશ્યતિ] જાનતા હૈ, [સ એવ] વહી [પરમસમાધિપરિસ્થિતિઃ] પરમસમાધિમેં તિષ્ઠતા હુઆ [પણ્ડિતઃ] અન્તરાત્મા અર્થાત્ વિવેકી ભવતિ હૈ।

ભાવાર્થ :- યદ્યપિ અનુપચરિતાસદ્ભૂતવ્યવહારનયસે અર્થાત્ ઇસ જીવકે પરવસ્તુકા સંબંધ અનાદિકાલકા મિથ્યારૂપ હોનેસે વ્યવહારનયકર દેહમયી હૈ, તો ખી નિશ્ચયનયકર સર્વથા દેહાદિકસે ભિન્ન હૈ, ઓર કેવલજ્ઞાનમયી હૈ, એસા નિજ શુદ્ધાત્માકો વીતરાગનિર્વિકલ્પ સહજાનંદ શુદ્ધાત્માકી અનુભૂતિરૂપ પરમસમાધિમેં સ્થિત હોતા હુઆ જાનતા હૈ, વહી વિવેકી અંતરાત્મા કહલાતા હૈ। વહ પરમાત્મા હી સર્વથા આરાધને યોગ્ય હૈ, એસા જાનના ॥૧૪॥

હવે, પરમસમાધિમાં સ્થિત થયેલો જે દેહથી ભિન્ન જ્ઞાનમય પરમાત્માને જાણે છે તે અન્તરાત્મા છે એમ કહે છે :

ભાવાર્થ : જે કોઈ વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સહજ આનંદરૂપ એક (કેવળ) શુદ્ધાત્માનુભૂતિ જેનું લક્ષણ છે એવી પરમસમાધિમાં સ્થિત થયો થકો, અનુપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારનયથી દેહથી અભિન્ન અને નિશ્ચયનયથી દેહથી ભિન્ન, જ્ઞાનમય કેવળજ્ઞાનથી રચાયેલ પરમાત્માને જાણે છે, તે જ પંડિત-વિવેકી અન્તરાત્મા છે ^૧‘કઃ પણ્ડિતો વિવેકી’ ઇતિ વચનાત્ (અર્થ : ‘પંડિત કોણ ? તો કે જે વિવેકી છે,’) એવું આગમનું વચન છે.

એ પ્રમાણે અન્તરાત્મા હેયરૂપ છે, જે પરમાત્મા છે તે જ સાક્ષાત્ ઉપાદેય છે એવો ભાવાર્થ છે. ૧૪.

ગાથા-૧૪ ઉપર પ્રવચન

હવે ૧૪. ‘પરમસમાધિમેં સ્થિત, દેહસે ભિન્ન જ્ઞાનમયી (ઉપયોગમયી) આત્માકો જો જાનતા હૈ, વહ અન્તરાત્મા હૈ,...’ એની વ્યાખ્યા છે. ૧૪.

૧૪) દેહ-વિભિન્નઝ ગાણમઝ જો પરમપ્પુ ણિણ્ઙ

પરમ-સમાહિ-પરિદ્વિયઝ પંડિઝ સો જિ હવેઙ્ઙા||૧૪||

અંતરાત્માની વ્યાખ્યા કરે છે. ‘જો પુરુષ પરમાત્માકો...’ એટલે આત્માને ‘શરીરસે જુદા...’ પરમાત્મ શબ્દે આત્મા અહીંયાં છે. પરમાત્મા વસ્તુ ત્રિકાળ આનંદમય. એ ‘કેવળજ્ઞાનકર પૂર્ણ જ્ઞાનતા હૈ,...’ ‘જ્ઞાનમયં’ કેવળજ્ઞાન એટલે એકલો જ્ઞાનમય ભગવાનઆત્મા છે. આહાહા..! આત્મા એટલે એકલું કેવળજ્ઞાનમય. કેવળજ્ઞાન પર્યાયની અહીં વાત નથી. પરમાત્માને જે કેવળ (પ્રગટ થયું) એ અહીં વાત નથી. કેવળજ્ઞાનમય. એકલી જ્ઞાનમય વસ્તુ. જેમાં પુણ્ય-પાપ તો નથી પણ જેમાં અલ્પજ્ઞપણું નથી. એવો કેવળજ્ઞાનમય ભગવાનઆત્મા... આહાહા..! છે ને? ‘જ્ઞાનમયં’ નો અર્થ ‘કેવલજ્ઞાનકર પૂર્ણ...’ પોતાના સ્વભાવજ્ઞાનથી પૂર્ણ. આહાહા..! ‘જ્ઞાનતા હૈ,...’ જુઓ! એવો આત્મા અંદર જાણે છે. એક જ્ઞાનમય પૂર્ણ સ્વરૂપ છું એવું જે સમ્યગ્દષ્ટિ જાણે છે.

‘વહી પરમસમાધિમેં તિષ્ઠતા હુઆ...’ ભાષા જુઓ! આ અંતરાત્માની વ્યાખ્યા ચાલે છે. આહાહા..! ‘પરમસમાધિમેં તિષ્ઠતા હુઆ...’ પરમ શાંતિ... શાંતિ... શાંતિ... આહાહા..! ચોથે ગુણસ્થાને પણ અનંતાનુબંધી (કષાય ગયો) એટલી સમાધિ અને શાંતિ છે, એમ કહે છે. આહાહા..! ‘પરમ સમાધિમેં તિષ્ઠતા હુઆ...’ શાંતિ.. શાંતિ... છે. આ અંતરાત્માની વ્યાખ્યા ચાલે છે. ચોથેથી આમ હોય છે, એમ કહે છે. ઓલા કહે, નહિ. નિર્વિકલ્પ પરમસમાધિ આઠમેથી હોય છે. નીચે તો રાગવાળુ સમકિત હોય છે. અહીંયાં તો અંતરાત્મા કીધું. ચોથેથી બાર ગુણસ્થાન સુધી અંતરાત્મા છે. અને અંતરાત્માની વ્યાખ્યા છે. આહાહા..!

વસ્તુ પોતે ભગવાનઆત્મા એક જ્ઞાનમય, આનંદમય, શાંતિમય, સ્વચ્છતામય, પ્રભુતામય એવું આખું પૂર્ણ તત્ત્વ, અને સમાધિમાં તિષ્ઠતા છે, એ સમાધિમાં શાંત છે. આહાહા..! એવા સ્વભાવનો આશ્રય લઈ અને જે શાંતિ પ્રગટી છે. આહાહા..! એમાં રહ્યો છે એ અંતરાત્મા છે. એ પંડિત છે. ભલે જાણપણું વિશેષ ન હોય. એ પંડિત છે, એ ‘વિવેકી હૈ...’ આહાહા..! છે? ‘પણ્ડિતઃ’ ‘અન્તરાત્મા અર્થાત્ વિવેકી હૈ...’ આહાહા..! જેણે રાગથી ભગવાનને ભિન્ન કરીને અનુભવ્યો એ પંડિત અને એ વિવેકી છે. આહાહા..! ભલે વિશેષ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન ન હોય પણ જેણે પરમાનંદસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા રાગથી ભિન્ન પાડીને પરમશાંતિથી અનુભવ કર્યો છે એ વિવેકી છે. જેણે રાગથી ભિન્ન પાડીને પોતાના સ્વરૂપને અનુભવ્યું. આહાહા..! આવી વાતું છે. અને પંડિત કહીએ, અને વિવેકી કહીએ, અને અંતરાત્મા કહીએ. આહાહા..! તે શાંતિમાં સ્થિત છે એમ કહીએ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- યદ્યપિ અનુપચરિતસદ્ભૂતવ્યવહારનયસે અર્થાત્ ઈસ જીવકે પરવસ્તુકા સંબંધ અનાદિકાલકા મિથ્યારૂપ હોનેસે વ્યવહારનયકર દેહમયી હૈ,...’ દેહનો, રાગનો સંબંધ અનાદિનો છે. એ નય પહેલા આવી ગઈ છે આપણે. ‘અનુપચરિતસદ્ભૂતવ્યવહાર-

નયસે...’ કર્મ-કર્મ. કર્મ, દેહ આદિનો સંબંધ જે છે એ નજીક છે એટલે અનુપચરિત પણ અસદ્ભૂત છે. વસ્તુમાં-આત્મામાં નથી. એવો જે વ્યવહાર પરનું નિમિત્ત એ ‘વ્યવહારનયસે અર્થાત્ ઈસ જીવકે પરવસ્તુકા સંબંધ અનાદિકાલકા મિથ્યારૂપ હોનેસે...’ અસદ્ભૂત છે ને? ‘વ્યવહારનયકર દેહમયી હૈ,...’ આહાહા..! દેહમયી આત્મા છે, રાગમયી આત્મા છે, એમ અનુપચાર વ્યવહારનયથી કહેવામાં આવે છે. વસ્તુ એમ છે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- મિથ્યા..

ઉત્તર :- મિથ્યા બહિર. બહિરાત્મા કહેવો છે ને. અસદ્ભૂત છે ને? દેહાદિનો સંબંધ અસદ્ભૂત છે, મિથ્યા સંબંધ છે. અહીં તો રાગને ભેગો નાખી દીધો છે. નહિતર રાગનો સંબંધ અશુદ્ધ નિશ્ચયથી આવ્યો હતો. આહાહા..! પણ અહીં તો બધું એમાં નાખી દીધું. આહાહા..! ખરેખર તો અધ્યાત્મદષ્ટિએ રાગનો સંબંધ અસદ્ભૂત છે. એનો પણ સંબંધ અસદ્ભૂત વ્યવહાર છે. આહાહા..! એમ ભેગું અહીં નાખી દીધું. જેવો દેહનો સંબંધ અનુપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારનયથી, એમ બધો પછી રાગાદિ સંબંધ અનુપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારનયથી કહેવામાં આવ્યો છે. આહાહા..! રાગનો સંબંધ ભગવાનઆત્મામાં ક્યાં છે? આહાહા..! રાગનો સંબંધ રાગમાં છે. ભગવાન એનાથી ભિન્ન અંદર છે. આહાહા..! અંતરાત્માની વ્યાખ્યા બતાવવી છે ને.

‘તો ભી નિશ્ચયનયકર સર્વથા દેહાદિકસે ભિન્ન હૈ,...’ જોયું! ભલે એ અસદ્ભૂતનયથી દેહાદિનો સંબંધ કહેવામાં આવે, પણ નિશ્ચયથી, યથાર્થ દષ્ટિથી જોઈએ, વાસ્તવિક સ્વરૂપના સ્વભાવની દષ્ટિથી જોઈએ તો ‘સર્વથા દેહાદિકસે ભિન્ન હૈ,...’ રાગાદિ દેહથી સર્વથા ભિન્ન છે. જુઓ! સર્વથા શબ્દ વાપર્યો. જોયું! કથંચિત્ ભિન્ન છે એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? શ્લોક છે. ‘અમોઘ વર્ષ, પ્રશ્નોત્તર રત્નમાલા (ગાથા)-૫’ નીચે કહ્યું છે. એ શ્લોક છે ને અંદર? ‘કઃ પण्डितो विवेकी’ इति वचनात्’ એનું લખ્યું છે. ‘અમોઘ વર્ષ’ છે કો’ક.

હા. એ. ‘અમોઘ વર્ષ, પ્રશ્નોત્તર રત્નમાલા ગાથા-૫’ લખી છે. આહાહા..!

કહે છે કે અસદ્ભૂતનયે કર્મનો અને દેહનો સંબંધ ભલે કહેવામાં આવે. પરમાર્થે તો ભગવાનઆત્મા સર્વથા દેહાદિથી ભિન્ન છે. એમાં રાગાદિથી પણ સર્વથા ભિન્ન છે (એમ) આવી જાય છે. આહાહા..! વ્યવહારરત્નત્રયનો રાગ છે ને, એનાથી પ્રભુ સર્વથા ભિન્ન છે. આહાહા..!

‘और केवलज्ञानमयी है,...’ આહાહા..! ભગવાન તો એ જ્ઞાનસ્વરૂપ, પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ સ્વરૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપી આત્મા છે. એમાં રાગ ને શરીર ને દયા-દાનના વિકલ્પો બધા એનાથી સંબંધ રહિત છે. આહાહા..! ‘નિશ્ચયનયકર સર્વથા દેહાદિકસે ભિન્ન હૈ,...’ અસદ્ભૂતનયે સંબંધ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! મિથ્યાનયે દેહ અને રાગનો સંબંધ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનમયી એકલો જ્ઞાનમયી કેવળજ્ઞાન. એક જ્ઞાન એમ. કેવળજ્ઞાન એટલે એક જ્ઞાન. આહાહા..! એમાં મતિ આદિના ભેદો એ તો પર્યાયમાં છે. વસ્તુ તો એક જ્ઞાનમયી, આનંદમયી, વીતરાગમયી, સહજ પ્રભુતામય વસ્તુ છે. આહા..! એનાથી

ભિન્ન છે. આહાહા..!

‘નિશ્ચયનયકર સર્વથા દેહાદિકસે ભિન્ન હૈ,..’ કથંચિત્ ભિન્ન અને કથંચિત્ અભિન્ન એમ કહો તો સ્યાદ્રાદ થાય. માર્ગ અનેકાંત છે ને? સર્વથા ભિન્ન છે, સર્વથા પરનો સંબંધ છે નહિ. એમ છે. આહાહા..! તેથી એને મિથ્યા કીધું ને? સંબંધ છે એ મિથ્યાસંબંધ છે. આહાહા..! સોનાની ખાણમાં પથરનો સંબંધ છે એ જૂઠો છે. સોનું તો સોનારૂપે જ છે. એ વખતે સોનું તો સોનાના શક્તિ-સ્વભાવથી રહેલું છે. એમ ભગવાનઆત્મા દેહ અને કર્મના સંબંધે-સંયોગે છે એમ અસદ્ભૂત નયથી, મિથ્યાબુદ્ધિથી કહો. આહાહા..! પણ વાસ્તવિક સ્વરૂપે તો જ્ઞાનમય, કેવળજ્ઞાનમય એકરૂપ જ્ઞાનમય એમ કહેવું છે. કેવળજ્ઞાન એટલે ઓલી પર્યાય નહિ. એક જ્ઞાનમય. આહાહા..! હવે આવી વાત સાંભળવા મળે નહિ, એને મોક્ષમાર્ગ કેમ થઈ જાય?

મુમુક્ષુ :- સમજવા માંડે તો તો થઈ જાય.

ઉત્તર :- કરે તો થઈ જાય, એમાં શું છે? ત્યારે આવે એમ કહેવાય ને. ચોથી ગાથામાં ન કહ્યું? ‘સુદપરરિચિદાણુભૂદા’ રાગ આદિની વાત તો તેં અનંતવાર સાંભળી, પરિચય કર્યો, અનુભવમાં આવી. પણ રાગથી ભિન્ન એ વાત સાંભળી નથી. સમજાણું કાંઈ? (‘સમયસાર’ની) ચોથી ગાથામાં આવે છે. ‘સુદપરરિચિદાણુભૂદા સવ્વસ્સ વિ કામભોગબંધકહા। એયત્તસ્સુવલંભો’ ભગવાન એકત્વપણે .. છે. રાગથી ભિન્ન ‘જવરિ જ સુલહો વિહત્તસ્સ’ રાગથી ભિન્ન એ સુલભ વાત નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘ઔર કેવલજ્ઞાનમયી હૈ, ઐસા નિજ શુદ્ધાત્માકો...’ જુઓ! પોતાના આત્માની વાત છે. ‘નિજ શુદ્ધાત્માકો વીતરાગનિર્વિકલ્પ સહજાનંદ શુદ્ધાત્માકી અનુભૂતિરૂપ પરમસમાધિમે સ્થિત હોતા હુઆ જાનતા હૈ,...’ જુઓ! અંતરાત્માની આ વ્યાખ્યા. ચોથેથી બાર. ભલે ચોથેથી શુદ્ધિ... શુદ્ધિ... શુદ્ધિ વધે પણ છે તો અંતરાત્મામાં એ. આહાહા..! ‘નિજ શુદ્ધાત્માકો વીતરાગનિર્વિકલ્પ...’ રાગરહિત અભેદ ‘સહજાનંદ શુદ્ધાત્માકી અનુભૂતિરૂપ...’ આહાહા..! ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ છે.

‘સહજાનંદ શુદ્ધાત્માકી અનુભૂતિરૂપ પરમસમાધિમે સ્થિત હોતા હુઆ...’ ‘શાંતિ મેં સ્થિત હોતા હુઆ જાનતા હૈ,...’ એમ કહે છે. આહાહા..! એટલો શાંતભાવ પ્રગટ્યો છે, એમાં રહ્યો થકો આત્માને જાણે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘વહી વિવેકી અંતરાત્મા કહલાતા હૈ.’ આહાહા..! ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં વીતરાગ સમાધિ આવે ને? એ તો ચારિત્રની દશા સહિતની વાત લીધી. આ તો મૂળથી વાત ઉપાડી છે. સમ્યઞ્દષ્ટિ અંતરાત્મા એકલો જ્ઞાનમય છું એવી અનુભૂતિમાં, શાંતિમાં રહ્યો થકો આત્માને આવો છે એમ જાણે. આહાહા..! એમ કહીને ધારણામાં વાત આવી કે આ આત્મા આવો છે. તો કહે છે કે એમાં સ્થિત રહીને જાણે (છે) એમ નહિ. આહાહા..! શું કહ્યું એ? આત્મા વીતરાગ કેવળજ્ઞાનમય છે એવું જાણે જ્ઞાનમાં ધારણામાં કર્યું અને તેથી ધારણામાં રહીને આ જ્ઞાનમય આત્મા છે એમ

જાણે, એમ નહિ. પણ સમાધિ એટલે શાંતિમાં સ્થિર થઈને એને જાણે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ... ઉપાય બતાવો.

ઉત્તર :- કરીને. આહાહા..! આ શબ્દ વાપર્યો છે એ .. સમજાણું? ‘અનુભૂતિરૂપ પરમસમાધિમે સ્થિત હોતા હુઆ જ્ઞાનતા હૈ,...’ અને ઓલો ખ્યાલમાં-ધારણામાં વાત આવી કે શુદ્ધાત્મા આવો છે. પણ એ ધારણામાં રહીને જાણ્યું એ જાણ્યું નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- જાણ્યું કોને કહેવાય?

ઉત્તર :- જે અંદર શાંતિમાં સ્થિર થઈને એને જાણે. આહાહા..! આ ગજબ વાત છે ને! એનું જે સ્વરૂપ છે તે તરફ ઢળીને શાંતિ પ્રગટી છે, એમ કહે છે. સમાધિ એટલે આનંદ દશાની શાંતિ પ્રગટી છે. એમાં રહીને આ આત્મા આવો છે એ એક જ્ઞાનમય. એને જાણે એ જાણ્યો કહેવામાં આવે છે. આવી વાત. સાધારણ સમાજને બિચારાને મળે નહિ એટલે માની લે કે આ આપણે કર્યું એ ધર્મ છે. આહાહા..! અરેરે..! અંદર લખ્યું છે કે નહિ? લખ્યું છે કે નહિ? આહાહા..!

‘નિજ શુદ્ધાત્માકો વીતરાગનિર્વિકલ્પ સહજાનંદ શુદ્ધાત્માકી અનુભૂતિરૂપ પરમસમાધિ...’ વર્તમાન પર્યાય. ‘નિજ શુદ્ધાત્મા...’ ત્રિકાળી. એને ‘વીતરાગનિર્વિકલ્પ સહજાનંદ શુદ્ધાત્માકી અનુભૂતિરૂપ પરમસમાધિમે સ્થિત હોતા હુઆ જ્ઞાનતા હૈ,...’ આહાહા..! અકષાયભાવમાં સ્થિર રહીને. આહાહા..! કષાયભાવથી તો ભિન્ન કીધો, પણ એને જાણવામાં, અકષાયભાવમાં, શાંતિ ભાવમાં આવીને એને જાણે, એ અંતરાત્મા વિવેકી પંડિત કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! ભલે એ ભાણ્યો ન હોય બહુ, વાંચતા આવડતું ન હોય, બીજાને સમજાવતા આવડતું ન હોય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એટલે? કે જે આત્મા એકલો જ્ઞાનમય છે એને એમાં રહીને જાણે, કહે છે. રાગમાં રહીને જાણે અથવા આ જ્ઞાનમય છે એવી જ્ઞાનની ધારણામાં રહીને જાણે, એ જાણ્યું ન કહેવાય. આહાહા..!

‘સમાધિમે સ્થિત હોતા હુઆ જ્ઞાનતા હૈ,...’ ગજબ વાત કરે છે ને! કેમકે રાગમાં રહીને તો એણે અગિયાર અંગ જાણ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? ચૌદ પૂર્વ જાણ્યા છે. આહાહા..! એમાં આત્મા જણાણો નથી. આત્મા તો રાગના ભાવ રહિત અભેદ સમાધિની, શાંતિની સ્થિતિમાં રહી... આહાહા..! એ આત્માને જાણે છે કે તેને વિવેકી પંડિત અંતરાત્મા કહીએ. આહાહા..! ‘વહી વિવેકી અંતરાત્મા કહલાતા હૈ. વહ પરમાત્મા હી સર્વથા આરાધને યોગ્ય હૈ,...’ ‘વહ પરમાત્મા હી...’ ત્રિકાળી ‘સર્વથા આરાધને યોગ્ય હૈ,...’ આહાહા..!

હવે પ્રગટ પરમાત્માની વાત કરે છે. બહિરાત્માની વ્યાખ્યા લીધી, અંતરાત્માની આવી. હવે પરમાત્માની. ત્રણની વ્યાખ્યા છે ને? પહેલી બહિરાત્માની, આ અંતરાત્માની હવે પરમાત્માની. પ્રગટ પરમાત્મા, હોં! બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા. ત્રણેની વસ્તુ છે ત્રિકાળી એ તો પરમાત્મસ્વરૂપ જ છે. પણ એનો આશ્રય લીધો છે અને શાંતિમાં આવ્યો એટલે એને અંતરાત્મા કીધો અને શાંતિમાં નથી આવ્યો અને રાગને પોતાનો માને છે એને બહિરાત્મા કીધો. અને જેની દશા પૂર્ણ પ્રગટ થઈ ગઈ છે એને પરમાત્મા કહીએ છીએ.

आह्ला..! शुं शैवी!

‘परमात्मा ही सर्वथा आराधने योग्य है,...’ ज्ञेयुं! साक्षात्तनो अर्थ अे क्योँ
छे. ‘योऽसौ परमात्मा भणितः स एव साक्षादुपादेय’ पाठमां छे. अेनो अर्थ सर्वथा क्योँ.
आह्ला..! साक्षात् उपादेय. पूरुानंदनो नाथ प्रलु अे ञ आराधवा योग्य अने अे ञ
उपादेय छे. आह्ला..! अर्थ साथे. टीकांमां .. आवे छे. आह्ला..!

अथ समस्तपरद्रव्यं मुक्त्वा केवलज्ञानमयकर्मरहितशुद्धात्मा येन लब्धः स परमात्मा
भवतीति कथयति –

१५) अप्पा लद्धउ णाणमउ कम्म-विमुक्केँ जेण।

मेल्लिवि सयलु वि दव्वु परु सो परु मुणहि मणेण॥१५॥

आत्मा लब्धो ज्ञानमयः कर्मविमुक्तेन येन।

मुक्त्वा समलमपि द्रव्यं परं तं परं मन्यस्व मनसा॥१५॥

अप्पा लद्धउ णाणमउ कम्मविमुक्केँ जेण आत्मा लब्धः प्राप्तः। किंविशिष्टः। ज्ञानमयः
केवलज्ञानेन निर्वृत्तः। कथंभूतेन सता। ज्ञानावरणादिद्रव्यकर्मभावकर्मरहितेन येन। किं कृत्वात्मा
लब्धः। मेल्लिवि सयलु वि दव्वु परु सो परु मुणहि मणेण। मुक्त्वा परित्यज्य। किम्। परं द्रव्यं
देहागादिकम्। सकलं कतिसंख्योपेतं समस्तमपि। तमित्थंभूतमात्मानं परं परमात्मानमिति
मन्यस्व जानीहि हे प्रभाकरभट्ट। केन कृत्वा। मायामिथ्यानिदानशल्यत्रयस्वरूपादिसमस्त-
विभावपरिणामरहितेन मनसेति। अत्रोक्तलक्षणपरमात्मा उपादेयो ज्ञानावरणादिसमस्तविभावरूपं
परद्रव्यं तु हेयमिति भावार्थः॥१५॥ एवंत्रिविधात्मप्रतिपादकप्रथममहाधिकारमध्ये संक्षेपेण
त्रिवाधात्मसूचनमुख्यतया सूत्रपञ्चकं गतम्। तदनन्तरं मुक्तिगतकेवलज्ञानादिव्यक्तिरूप-
सिद्धजीवव्याख्यानमुख्यत्वेन दोहकसूत्रदशकं प्रारभ्यते। तद्यथा।

आगे सब परद्रव्योंको छोड़कर कर्मरहित होकर जिसने अपना स्वरूप केवलज्ञानमय पा लिया
है, वही परमात्मा है, ऐसा कहते हैं –

गाथा – १५

अन्वयार्थ :- [येन] जिसने [कर्मविमुक्तेन] ज्ञानावरणादि कर्मोंका नाश करके [सकलमपि
परं द्रव्यं] और सब देहादिक परद्रव्योंको [मुक्त्वा] छोड़ करके [ज्ञानमयः] केवलज्ञानमयी
[आत्मा] आत्मा [लब्धः] पाया है, [तं] उसको [मनसा] शुद्ध मनसे [परं] परमात्मा [मन्यस्व]
जानो।

भावार्थ :- जिसने देहादिक समस्त परद्रव्यको छोड़कर ज्ञानावरणादि, द्रव्यकर्म, रागादिक
भावकर्म, शरीरादि नोकर्म इन तीनोंसे रहित केवलज्ञानमयी अपने आत्माका लाभ कर लिया है, ऐसे

આત્માકો હે પ્રભાકરભદ્ર, તૂ માયા, મિથ્યા, નિદાનરૂપ શલ્ય વગૈરહ સમસ્ત વિભાવ (વિકાર) પરિણામોંસે રહિત નિર્મલ ચિત્તસે પરમાત્મા જાન, તથા કેવલજ્ઞાનાદિ ગુણોંવાલા પરમાત્મા હી ધ્યાન કરને યોગ્ય હૈ ઓર જ્ઞાનાવરણાદિરૂપ સબ પરવસ્તુ ત્યાગને યોગ્ય હૈ, એસા સમજ્ઞના ચાહિણા||૧૫|

હવે સમસ્ત પરદ્રવ્યને છોડીને જેણે કેવળજ્ઞાનમય, કર્મરહિત શુદ્ધ આત્માને પ્રાપ્ત કર્યો છે તે પરમાત્મા છે એમ કહે છે :

ભાવાર્થ : જેણે દેહ, રાગાદિક સમસ્ત પરદ્રવ્યને છોડીને જ્ઞાનાવરણાદિ દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મરહિત વર્તતા થકા કેવળજ્ઞાનથી રચાયેલ, આત્માને પ્રાપ્ત કર્યો છે તેને-એવા આત્માને-પરમાત્માને હે પ્રભાકરભદ્ર! તું માયા, મિથ્યાત્વ, નિદાન એ ત્રણ શલ્યના સ્વરૂપથી માંડીને સમસ્તવિભાવપરિણામ રહિત મન વડે જાણ. અહીં ઉક્તલક્ષણાયુક્ત પરમાત્મા ઉપાદેય છે અને જ્ઞાનાવરણાદિ સમસ્ત વિભાવરૂપ પરદ્રવ્ય હેય છે એવો ભાવાર્થ છે. ૧૫.

ગાથા-૧૫ ઉપર પ્રવચન

હવે ૧૫મી ગાથા. ‘આગે સબ પરદ્રવ્યોંકો છોડકર કર્મરહિત હોકર...’ વર્તમાનમાં. ‘જિસને અપના સ્વરૂપ કેવલજ્ઞાનમય પા લિયા હૈ,...’ પર્યાયમાં. ‘વહી પરમાત્મા હૈ, એસા કહતે હૈ.’ એ પરમાત્મા છે. સમજાય છે કાંઈ? બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા. બહિરાત્મા રાગાદિ સંબંધો છે એને સંબંધ છે એમ માનનારો, મિથ્યા સંબંધનો માનનારો. આત્મા જ્ઞાનમય છે એને નહિ અનુભવનારો એ મૂર્ખ બહિરાત્મા. આહાહા..! અંતરાત્મા વસ્તુ ત્રિકાળી શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ એને અભેદ શાંતિની ઉત્પત્તિના સુખામૃતમાં રહીને એને-ત્રિકાળીને જાણે છે. એને અંતરાત્મા કહીએ. અને જેને વર્તમાન દશામાં કર્મ રહિત થઈને પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે એને પરમાત્મા કહીએ. એ કહે છે.

૧૫) અપ્પા લદ્ધુઝ ણાણમઝ કમ્મ-વિમુક્કેં જેણા

મેલ્લિવિ સયલુ વિ દવ્વુ પરુ સો પરુ મુણહિ મણેણા||૧૫||

મન નાખ્યું જરી. મન સાથે છે ને. શુદ્ધ મન કર્યું. ‘જિસને જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોંકા નાશ કરકે...’ એ અસદ્ભૂત વ્યવહારનયથી વચન છે. કર્મોંનો નાશ. અને રાગનો નાશ એ અશુદ્ધનિશ્ચયનયનું વચન છે. એ આવી ગયું છે આપણે. કર્મનો નાશ કર્યો એમ જે કહેવું એ અસદ્ભૂતવ્યવહારનયનું વચન છે અને રાગનો નાશ કર્યો એ અશુદ્ધનિશ્ચયનયનું વચન છે. આહાહા..!

‘જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોંકા નાશ કરકે...’ ‘સકલમપિ પરં દ્રવ્યં’ ‘સબ દેહાદિક પરદ્રવ્યોંકો છોડકરકે...’ એમ કહ્યું કે જ્ઞાનાવરણાદિનો નાશ થયો પણ બીજા દ્રવ્ય આદિ બધું છોડ્યું. આહાહા..! ‘જ્ઞાનમયઃ’ બસ, શબ્દ આ જ વાપરે છે. ‘કેવલજ્ઞાનમયી આત્મા પાયા હૈ,...’

આહાહા..! ત્રિકાળી જ્ઞાનમય છે તે પર્યાયમાં એકલું જ્ઞાનમય પામ્યો છે. આહાહા..! ‘ઉસકો શુદ્ધ મનસે પરમાત્મા જાનો.’ એને શુદ્ધ જ્ઞાનની પરિણામમાં એને પરમાત્મા જાણ, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? વીતરાગ માર્ગ બાપા! બહુ અલૌકિક છે. લોકોએ બહારની કલ્પનામાં માનીને વસ્તુને આખી બગાડી નાખી. આહાહા..! ‘નિર્મલ ચિત્તસે પરમાત્મા જાન,...’ પાઠ એમ છે. નિર્મળ ચિત્ત એટલે જ્ઞાન, મૂળ તો. આહાહા..! ‘જિસને દેહાદિક સમસ્ત પરદ્રવ્યકો છોડકર...’ વળી એક બાજુ કહેવું કે પરદ્રવ્યને છોડવું-ગ્રહવું આત્મામાં છે નહિ.

પણ કથન કરવું સમજાવવું શી રીતે? પરદ્રવ્યનો ગ્રહણ-ત્યાગ આત્મામાં છે જ નહિ. પણ એને નિમિત્ત હતું તેથી એ છોડ્યું એમ અસદ્ભૂતનયથી કહેવાય છે. આહાહા..! અને બધું છોડીને અંદર રાગાદિ પણ છોડીને આવ્યો એમાં. દેહાદિ શબ્દ છે ને? દેહ, રાગ આદિ ‘પરદ્રવ્યોંકો છોડકર...’ કેવળજ્ઞાનમય આત્મા પ્રાપ્ત કર્યો. પર્યાયમાં કેવળજ્ઞાનમય પ્રાપ્ત થયો. જેવો જ્ઞાનમય એકરૂપે પરમાત્મા હતો એવો જ્ઞાનમય એકરૂપ પર્યાયમાં પ્રાપ્ત થઈ ગયો. આહાહા..! આવો ઉપદેશ હવે.

ઓલા વળી એવા કહે કે અધ્યાત્મના કિટાણુ પાક્યા છે. જુઓ! અહીં શબ્દ છે. કિટાણું. ઝીણા જીવ હોય ને? એને ખાઈ જાય ને? એમ અધ્યાત્મની આ વાત નીકળી છે એ તત્ત્વને ખાઈ જાય છે. અમારા બધા વ્યવહારનો નાશ કરી દે છે. કિટાણુ. જેને જે બેટું હોય.. શું કરે? સુખનો કામી છે પણ સુખને પ્રાપ્ત કરવાની કઈ દશા છે એની ખબર નથી. ‘સુખ ઈચ્છંતિ સર્વ નરા.’ પણ સુખના કારણને જાણતા નથી. આવે છે ને? ... દુઃખને ઈચ્છતા નથી પણ દુઃખના કારણ છોડતા નથી. સમજાય? આહાહા..! સુખને તો સર્વ પ્રાણી ઈચ્છે છે. ‘સુખ ઈચ્છંતિ સર્વ નરા, ન ઈચ્છંતિ સુખ કારણમ.’ પણ પરમાનંદ સુખનું કારણ શું છે એની ખબર નથી. આહાહા..! દુઃખ ન ઈચ્છંતિ- દુઃખને ઈચ્છતા નથી પણ દુઃખના કારણ છોડતા નથી. આહાહા..! એ આત્માના આનંદ તરફ ઢળવું જોઈએ, એમ કહે છે. એ શરાફનો વેપાર કરવો એમ કહે છે, ઓલા પૈસાનો કર્યો છે તે. આહાહા..! પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ચીજ જ્યાં પડી છે એના તરફ ઢળીને સમાધિ-શાંતિ પ્રગટ કરી અને એને જાણવો. આહાહા..! શું કળા અને શું રીત! આહાહા..!

‘જિસને દેહાદિક સમસ્ત પરદ્રવ્યકો છોડકર જ્ઞાનાવરણાદિ દ્રવ્યકર્મ, રાગાદિક ભાવકર્મ,...’ જુઓ! બેય લીધું પછી. પુણ્ય-પાપ આદિ વિકારી ભાવ, ‘શરીરાદિ નોકર્મ ઈન તીનોંસે રહિત...’ આહા..! દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મ એનાથી-ત્રણથી રહિત ‘કેવલજ્ઞાનમયી અપને આત્માકા લાભ કર લિયા હૈ,...’ જુઓ! ‘કેવલજ્ઞાનમયી અપને આત્માકા લાભ કર લિયા હૈ,...’ વસ્તુ તો જ્ઞાનમયી હતી, પણ પર્યાયમાં કેવળજ્ઞાનમયનો લાભ થઈ ગયો. એને પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! આ ત્રણ દશાનું વર્ણન. બહિરાત્માનું, અંતરાત્માનું, કેવળજ્ઞાનનું. આહાહા..! ત્રણે પર્યાયનું વર્ણન છે. બહિરાત્મા પણ પર્યાય છે, અંતરાત્મા પણ પર્યાય છે અને પરમાત્મા પણ પર્યાય છે. ‘કેવલજ્ઞાનમયી

અપને આત્માકા લાભ કર લિયા હૈ,...' આહાહા..! આ લાભ સવાયા. લખે ને આ વાણિયા નહિ?

મુમુક્ષુ :- શુભ ઓર લાભ.

ઉત્તર :- શુભ-લાભ. દિવાળીને દિ' લખે. એ લાભ નથી, બાપા! આહાહા..! જોણે કેવળજ્ઞાનમયી આત્માનો લાભ પ્રાપ્ત કર્યો છે એ લાભ છે. બાકી ધૂળમાંય ક્યાંય (લાભ નથી). આહાહા..!

'ઐસે આત્માકો હે પ્રભાકર ભટ્ટ,...' છે ને? 'પરુ મુણહિ મણેજ' એમ છે ને? 'મુણહિ' તું જાણ એમ કીધું છે ને? એનું લીધું છે. 'હે પ્રભાકરભટ્ટ, તૂ માયા, મિથ્યા, નિદાનરૂપ શલ્ય વગૈરહ સમસ્ત વિભાવ (વિકાર) પરિણામોસે રહિત...' આહાહા..! માયા, મિથ્યાભાવ અને નિદાન, ત્રણ શલ્યથી રહિત 'સમસ્ત વિભાવ (વિકાર) પરિણામોસે રહિત નિર્મલ ચિત્તસે ...' પાઠમાં હતું ને? 'મનસા' નિર્મળ જ્ઞાનની પરિણતિથી પરમાત્મા જાણ. આહાહા..!

'તથા કેવલજ્ઞાનાદિ ગુણોવાલા પરમાત્મા હી ધ્યાન કરને યોગ્ય હૈ...' લ્યો! 'ઔર જ્ઞાનાવરણાદિરૂપ સબ પરવસ્તુ ત્યાગને યોગ્ય હૈ,...' પરમાત્મા સાધ્ય છે ને? એટલે સાધ્ય છે એ ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે એમ લીધું. વસ્તુ તો ધ્યાન કરવા યોગ્ય ત્રિકાળી છે, પણ પર્યાયમાં પ્રગટ થયા એને પણ ધ્યાન કરવા લાયક કહેવાય. આહાહા..! 'ઔર જ્ઞાનાવરણાદિરૂપ સબ પરવસ્તુ ત્યાગને યોગ્ય હૈ,...' આહાહા..! ચાહે તો વ્યવહારરત્નત્રયનો વિકલ્પ હો એ ત્યાગવા યોગ્ય છે એમ અહીં તો કીધું છે. આહાહા..!

હા. એ શું છે? રાગાદિમાં શું આવ્યું? 'જ્ઞાનાવરણાદિરૂપ સબ પરવસ્તુ ત્યાગને યોગ્ય હૈ,...' એમાં તો પહેલા આવી ગયું હતું અંદર. રાગાદિ ભાવકર્મથી ત્રણેય આવ્યું હતું. આહાહા..! ભાઈ! માર્ગ તો આવો છે. આહાહા..! જે મોક્ષનો લાભ થાય, અતીન્દ્રિય આનંદનો લાભ થાય અને તે અતીન્દ્રિય આનંદ સાદિઅનંત રહે, સાદિઅનંત રહે એના ઉપાય કોઈ બીજા જ હોય ને. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આવો ભગવાનઆત્મા રાગરહિત થયો, કર્મરહિત થયો એવા પરમાત્માને 'પ્રભાકર ભટ્ટ' એનું તું ધ્યાન કર. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'ઔર જ્ઞાનાવરણાદિરૂપ સબ પરવસ્તુ ત્યાગને યોગ્ય હૈ, ઐસા સમજના ચાહિયે.' લ્યો! ૧૪ છે ને? ૧૫-૧૫ નહિ? અત્યારે આ છે ને. અંદર છે. જુઓ! આહાહા..! 'હેયમિતિ ભાવાર્થ:' 'અત્રોક્તલક્ષણપરમાત્મા ઉપાદેયો જ્ઞાનાવરણાદિસમસ્તવિભાવરૂપં' જુઓ! સમસ્ત. 'પરદ્રવ્યં તુ હેયમિતિ ભાવાર્થ:' એની વાત છે. આહાહા..!

लक्ष्यमलक्ष्येण धृत्वा हरिहरादिविशिष्टपुरुषा यं ध्यायन्ति तं परमात्मानं जानीहीति प्रतिपादयति -

१६) तिहुयण-वंदिउ सिद्धि-गउ हरि-हर झायहिं जो जि।

लक्खु अलक्खें धरिवि थिरु मुणि परमप्पउ सो जि॥१६॥

त्रिभुवनवन्दितं सिद्धिगतं हरिहरा ध्यायन्ति यमेव।

लक्ष्यमलक्ष्येण धृत्वा स्थिरं मन्यस्व परमात्मानं तमेव॥१६॥

तिहुयणवंदिउ सिद्धिगउ हरिहर झायहिं जो जि त्रिभुवनवन्दितं सिद्धिगतं यं केवलज्ञानादिव्यक्तिरूपं परमात्मानं हरिहरहरिण्यगर्भादयो ध्यायन्ति। किं कृत्वा पूर्वम्। लक्खु अलक्खें धरिवि थिरु लक्ष्यं संकल्परूपं चित्तम्। अलक्ष्येण वीतरागनिर्विकल्पनित्यानन्दैक-स्वभावपरमात्मरूपेण धृत्वा। कथंभूतम्। स्थिरं परीषहोपसर्गैरक्षुभितं मुणि परमप्पउ सो जि तमित्थंभूतं परमात्मानं हे प्रभाकरभट्ट मन्यस्व जानीहि भावयेत्यर्थः। अत्र केवलज्ञानादिव्य-क्तिरूपमुक्तिगतपरमात्मसदृशो रागादिरहितः स्वशुद्धात्मा साक्षादुपादेय इति भावार्थः ॥१६॥ संकल्पविकल्पस्वरूपं कथयते। तद्यथा-बहिर्द्रव्यविषये पुत्रकलत्रादिचेतनाचेतनरूपे ममेदमिति स्वरूपः संकल्पः, अहं सुखी दुःखीत्यादिचित्तगतो हर्ष-विषादादिपरिणामो विकल्प इति। एवं संकल्पविकल्पलक्षणं सर्वत्र ज्ञातव्यम्।

इस प्रकार जिसमें तीन तरहके आत्माका कथन है, ऐसे प्रथम महाधिकारमें त्रिविध आत्माके कथनकी मुख्यतासे तीसरे स्थलमें पाँच दोहा-सूत्र कहे। अब मुक्तिको प्राप्त हुए केवलज्ञानादिरूप सिद्ध परमात्माके व्याख्यानकी मुख्यताकर दस दोहा-सूत्र कहते हैं।

इसमें पाँच दोहोंमें जो हरिहरादिक बड़े पुरुष अपना मन स्थिरकर जिस परमात्माका ध्यान करते हैं, उसीका तू भी ध्यान कर, यह कहते हैं -

गाथा - १६

अन्वयार्थ :- [हरिहराः] इन्द्र, नारायण और रुद्र वगैरेः बड़े बड़े पुरुष [त्रिभुवनवंदितं] तीनलोककर वंदनीक (त्रैलोक्यनाथ) [सिद्धिगतं] और केवलज्ञानादि व्यक्तिरूप सिद्धपनेको प्राप्त [यं एव] जिस परमात्माको ही [ध्यायन्ति] ध्यावते हैं, [लक्ष्यं] अपने मनको [अलक्ष्ये] वीतराग निर्विकल्प नित्यानन्द स्वभाव परमात्मामें [स्थिरं धृत्वा] स्थिर करके [तमेव] उसीको हे प्रभाकरभट्ट, तू [परमात्मानं] परमात्मा मन्यस्व जान कर चिंतवन कर।

भावार्थ :- केवलज्ञानादिरूप उस परमात्माके समान रागादि रहित अपने शुद्धात्माको पहचान, वही साक्षात् उपादेय है, अन्य सब संकल्प-विकल्प त्यागने योग्य हैं। अब संकल्प-विकल्पका स्वरूप कहते हैं, कि जो बाह्यवस्तु पुत्र, स्त्री, कुटुंब, बांधव आदि सचेतन पदार्थ, तथा

चांदी, सोना, रत्न, मणिके आभूषण आदि अचेतन पदार्थ हैं, इन सबको अपने समझे, कि ये मेरे हैं, ऐसे ममत्व परिणामको संकल्प जानना। तथा मैं सुखी, मैं दुःखी इत्यादि हर्ष-विषादरूप परिणाम होना वह विकल्प है। इस प्रकार संकल्प-विकल्पका स्वरूप जानना चाहिए।।१६।।

अे प्रकारे त्रण प्रकारना आत्माना प्रतिपादक महाधिकारमां संक्षेपथी त्रण प्रकारना आत्माना सूचननी मुष्यताथी पांच सूत्रो समाप्त थयां।

त्यारपणी मुक्तिगत केवणज्ञानादिनी व्यक्तिरूप सिद्धशुवना व्याप्याननी मुष्यताथी दस दोहक सूत्रोनो प्रारंभ करवामां आवे छे ते आ प्रमाणे :

लक्षणे (मनने, चित्तने) अलक्ष्यरूपे (परमात्मारूपे) राभीने हरिहरादि विशिष्ट पुरुषो जेनुं ध्यान करे छे, ते परमात्माने जाण अेम कहे छे :

भावार्थ : हरि, हर, हरिण्यगर्भ वगैरे संकल्परूप चित्तने वीतराग निर्विकल्प नित्यानंद जेनो अेक स्वभाव छे अेवा परमात्मारूपे राभीने परिषद, उपसर्गथी अक्षुभित राभीने त्रण लोकथी वंदित अने केवणज्ञानादि व्यक्तिरूप सिद्धपणाने प्राप्त जे परमात्माने ध्यावे छे ते परमात्माने हे प्रभाकरभट्ट ! तुं परमात्मा जाण अर्थात् भाव।

अहीं केवणज्ञानादि व्यक्तिरूप मुक्तिगत परमात्मा जेवो रागादिथी रहित स्वशुद्ध आत्मा साक्षात् उपादेय छे अेवो भावार्थ छे. १६.

संकल्पविकल्पनुं स्वरूप कहेवामां आवे छे. ते आ प्रमाणे : पुत्र, स्त्री आदि येतन अने (सोनुं, चांटी आदि) अचेतन बाह्य द्रव्यो 'आ मारां छे' अेवा स्वरूपवाणो (अेवा ममत्वरूप परिणाम ते) संकल्प छे, 'हुं सुभी, हुं दुःभी,' इत्यादि चित्तगत हर्ष-विषाद आदि परिणाम ते विकल्प छे. अे प्रमाणे संकल्प-विकल्पनुं स्वरूप सर्वत्र जाणवुं.

गाथा-१५ उपर प्रपचन

'ईस प्रकार जिसमें तीन तरहके आत्माका कथन है, अैसे प्रथम महाधिकारमें त्रिविध आत्माके कथनकी मुष्यतासे तीसरे स्थलमें पांच दोहा-सूत्र कहे. अब मुक्तिको प्राप्त हुअे केवलज्ञानादिरूप सिद्ध परमात्माके व्याप्यानकी मुष्यताकर दश दोहा-सूत्र कहते हैं.' सिद्ध परमात्मा वर्तमान प्राप्त छे. आलाला..! 'केवलज्ञानादिरूप सिद्ध परमात्माके व्याप्यानकी मुष्यताकर दश दोहा-सूत्र कहते हैं.' दस दोहा कहे छे, ल्यो! १६-१६

१६) तिहुयण-वंदित सिद्धि-गड हरि-हर ज्ञायहिं जो जि।

लक्खु अलक्खें धरिवि थिरु मुणि परमप्पउ सो जि।।१६।।

अन्वयार्थ :- 'ईस पांच दोहोंमें जो हरिहरादिक बडे पुरुष अपना मन स्थिरकर जिस परमात्माका ध्यान करते हैं, उसीका तू भी ध्यान कर,...' हरिहरादि. 'ईन्द्र, नारायण,...

વાસુદેવ. ‘રૌદ્ર,...’ શંકરાદિ. ‘બડે બડે પુરુષ...’ ‘ત્રિભુવનવન્દિતં’ આહાહા..! આ ઓલું છે ને અહીં. નહિ? ઢાળ-ઢાળ. ..એ કર્યું છે ને? શું કહેવાય પીપળીયું? ...ની સામે. નહિ? ... બાવાએ કર્યું ને? હમણાં શંકરનું નવું દેવળ કર્યું. ..ને નહોતું. ત્રિલોકીનાથ એમ લખે. દેરી બનાવી છે. પહેલા નહોતું. હવે દેરી બનાવી છે. બીજો એક બાવો આવ્યો લાગે છે. આ બાજુ છે. .. છે ને ... એમાં શંકરનું નામ આપ્યું-ત્રિલોકનાથ. ત્રિલોકીનાથ એમ કરીને. શંકર સુખના દેવાવાળો ભગવાનઆત્મા એ ત્રિલોકીનાથ છે. આહાહા..! આનંદનો દાતા.

ધીર-ઉદાર. નથી આવ્યું? ધીરો છે, ભગવાન ઉદાર છે. અનંત આનંદ કાઢો એમાંથી તોપણ ખૂટે એવું નથી. ઓહો..! અનાકુળ. ત્રણ શબ્દ છે. ધીર-ઉદાર-અનાકુળ. શાંતરસના ત્રણ વિશેષણ છે એમ કીધું ને? આભુષણ. આહાહા..! આનંદ ધીર છે, શાશ્વત છે. આહાહા..! અને અનાકુળ છે, ઉદાર છે. ઉદાર. આહાહા..! સ્થિરનો અર્થ ઉત્કૃષ્ટ કર્યો છે. પણ ... ઉદારનો અર્થ એવો છે. ધીરું છે એટલે વસ્તુ પ્રગટ થઈ છે. શાંત... શાંત... શાંત... અને કાયમ રહેનારી છે અને એ ઉદાર છે. આહાહા..! નિર્મળાનંદનો પ્રવાહ વહ્યા જ કરશે. અને અનાકુળ છે. આનંદમય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ પરમાત્માની થયેલી પર્યાયની વ્યાખ્યા કરી. આહાહા..! સ્વરૂપ તો એવું છે પણ પ્રાપ્ત કર્યું જોણે... આહાહા..! એન્વાર્જ કર્યું. એન્વાર્જ સમજો છો? એનવાર્જ નથી કહેતા? નાની વસ્તુને મોટી બનાવે. એમ ભગવાનઆત્મા શક્તિરૂપે તો ભગવાન પરમાત્મા જ છે. એને પર્યાયમાં મોટો કર્યો. આહાહા..! સમજ્યા?

‘ઈન્દ્ર, નારાયણ, ઔર રુદ્ર વગેરે બડે બડે પુરુષ...’ ‘ત્રિભુવનવન્દિતં’ ‘ત્રિલોકકર વંદનીક...’ ત્રિલોકનાથ આવ્યું ને આ? એટલે ઓલું યાદ આવ્યું, ન્યાં ત્રિલોકનાથ લખ્યું છે. ત્રિલોકનાથ. અરે..! ભગવાન! ‘ત્રિભુવનવન્દિતં’ ‘ત્રિલોકકર વંદનીક ઔર કેવલજ્ઞાનાદિ વ્યક્તિરૂપ સિદ્ધપનેકો પ્રાપ્ત...’ છે ને? કેવલજ્ઞાનાદિ વ્યક્તિ પ્રગટરૂપ. પ્રગટ દશરૂપની વાત છે ને? ‘કેવલજ્ઞાનાદિક વ્યક્તિરૂપ સિદ્ધપનેકો પ્રાપ્ત જિસ પરમાત્માકો હી ધ્યાવતે હૈં,...’ જે પરમાત્માને આ રીતે ધ્યાન કરે છે. ‘અપને મનકો વીતરાગ નિર્વિકલ્પ નિત્યાનંદ સ્વભાવ પરમાત્મામે સ્થિર કરકે...’ આહાહા..! એવું પૂર્ણાનંદ પરમાત્મ પરમાત્માનું ધ્યાન ... આહાહા..! ‘વીતરાગ નિર્વિકલ્પ નિત્યાનંદ સ્વભાવ પરમાત્મામે સ્થિર કરકે...’ અંતરદર્શી. આહાહા..! ‘સ્થિરં ધૃત્વા તમેવ’ ‘હે પ્રભાકર ભટ્ટ, તૂ પરમાત્મા જ્ઞાનકર ચિંતવન કર.’ આવાને પરમાત્મા જાણ અને એનું જાણીને એનું ધ્યાન કર, એમ કહે છે. ‘મન્યસ્વ’.

ભાવાર્થ :- ‘કેવલજ્ઞાનાદિરૂપ ઉસ પરમાત્માકે સમાન રાગાદિ રહિત અપને શુદ્ધાત્માકો પહચાન,...’ જોયું! ‘કેવલજ્ઞાનાદિરૂપ ઉસ પરમાત્માકે સમાન...’ પ્રગટ થયેલ વીતરાગ સમાન ‘રાગાદિ રહિત અપને શુદ્ધાત્મકો પહચાન, વહી સાક્ષાત્ ઉપાદેય હૈં,...’ છે ને? ‘રાગાદિરહિત અપને શુદ્ધાત્મકો પહચાન, વહી સાક્ષાત્ ઉપાદેય હૈં,..’ સ્વ શુદ્ધાત્મા. એ પરમાત્મા તો કીધા પણ નિશ્ચયથી તો સ્વ શુદ્ધાત્મા. જેના ગર્ભમાં અનંતજ્ઞાન, અનંત આનંદ, શાંતિ પડી છે. એવો ભગવાનઆત્મા પોતાનો જે શુદ્ધાત્મા, એને શાંતિમાં રહીને એનું ધ્યાન કર. આહાહા..!

ધ્યાન કરવું છે. એક ઓલો ભાઈ નથી? ‘રાજકોટ’વાળો ‘રતિલાલ મનજી’, ‘રતિલાલ મનજી’. ત્યાં આવ્યો હતો ને પહેલો? ત્યાં ‘જામનગર’ આવ્યો હતો. ‘રામવિજયજી’એ છંછેડીને મોકલ્યા હતા ૧૫-૨૦ જણાને. આ લોકોનું અકલ્યાણ થાય છે. વ્રત ને દયા ને દાનને તમે ધર્મ નથી કહેતા. શું કીધું? ... આપણે ચર્ચા કરીએ. ત્યારે વળી એ લઈને આવ્યો. આ ફેરી હમણાં વળી બીજું લઈને આવ્યો, ‘મુંબઈ’. બૌદ્ધ. કાંઈ ઠેકાણા વિનાના માણસ. બૌદ્ધના ગુરુ છે ને એણે શિક્ષણ શિબિર કાઢી છે. જેમ આપણે કાઢી છે એમ એ હવે બધા કાઢવા માંડ્યા. એમાં ભાગ લીધો છે. પૈસા ઉઘરાવવા માંડ્યા. પોતે પૈસાવાળો છે. ૨૦-૨૫ લાખ છે. એમ કહે ધ્યાન કરું છું. પણ શેના ધ્યાન? બૌદ્ધે કીધું હશે કે ધ્યાન કરવું. એ લોકોમાં છે ને કાંઈક. પૂર્વભવને યાદ કરવા માટે બહુ પ્રયોગ છે. પૂર્વભવને. આહાહા..! પછી અહીં આવ્યા. ખાનગી આવું. પછી ખાનગી ન આવ્યો. બહાર.. ભાઈના મકાનમાં. ‘રમણિકભાઈ’ના મકાનમાં. કાંઈ ભાન ન મળે. ધ્યાન તે કોનું? પણ હજી ચીજ શું છે? ધ્યાનમાં ધ્યેય કરવાની ચીજ શું છે એના જ્ઞાન વિના ધ્યાન કોના? બૌદ્ધમાં ધ્યાન ક્યાં છે? એ તો ત્રિકાળીને માનતા નથી. બૌદ્ધ તો ગૃહીત મિથ્યાદષ્ટિ હતો. આકરી વાત છે. એને મોક્ષ ઠરાવે.

મુમુક્ષુ :- બધા ભોળા માણસો...

ઉત્તર :- એ બિચારો વળી ‘ચીમન ચકુ’... શું કરવું?

અહીં કહે છે, આહાહા..! ‘કેવલજ્ઞાનાદિરૂપ ઉસ પરમાત્માકે સમાન રાગાદિરહિત અપને શુદ્ધાત્માકો પહચાન, વહી સાક્ષાત્ ઉપાદેય હૈ,...’ આહાહા..! વસ્તુ... વસ્તુ... વસ્તુ... વસ્તુ... ‘વસ્તુ વહોરજો રે ... હાથે.’ .. લગનમાં કહે છે. એ આ વસ્તુ વહોરજો. એ આત્માના વેપારને હાટે ત્યાં ... આહાહા..! લગનમાં ગાય છે. નહિ? વસ્તુ વહોરજો એવું કાંઈક છે. મને આ યાદ આવી ગયું. ...ને હાટે. એમ કાંઈક છે. એમ આત્માના વેપારમાં વસ્તુ આ છે એને વહોરી લેજે. ત્રિકાળ આનંદનો નાથ ભગવાન છે. ‘હાટડી માંડી રે મારા નાથની.’ આવે છે ક્યાંક. એ હાટડી આ છે. આહાહા..! પરમાનંદ સ્વભાવ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને શાંતિ દ્વારા તારું ધ્યાન કર. આહાહા..! તું પરમાત્મસ્વરૂપે જ છો, પ્રભુ! એ પરમાત્મા દશામાં થાય એ પરમાત્મસ્વરૂપે ન હોય તો થાય ક્યાંથી? બહારથી થાય એવું છે? આહાહા..!

‘અન્ય સબ સંકલ્પ વિકલ્પ ત્યાગને યોગ્ય હૈ.’ આહાહા..! ભગવાન અસ્તિ સત્ સ્વરૂપ, પૂર્ણ સત્ સ્વરૂપ તે જ આરાધવા લાયક છે. આહાહા..! તે પણ સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-શાંતિની દશામાં રહીને એને જાણવા લાયક છે. આહાહા..! બાકી સંકલ્પ-વિકલ્પ વ્યવહાર આદિના છોડવા લાયક છે. એ બધો વ્યવહાર છે. આહાહા..!

‘અબ સંકલ્પ વિકલ્પકા સ્વરૂપ કહતે હૈં, કિ જો બાહ્ય વસ્તુ પુત્ર,...’ આ દિકરો મારો, સ્ત્રી મારી, કુટુંબ મારું, બાંધવ મારા. ધૂળેય નથી. છોકરો નાનો થાય તો આહાહા..! શું થયું જાણે! ૨૦ વર્ષનો જુવાન હોય એને છોકરો થાય તો એને શું જાણે... આહાહા..! હાથની આંગળીએ લઈને હલાવે, આમ.. આહાહા..! મલાવે. એને સંકલ્પ વિકલ્પ કહેવો એની વ્યાખ્યા કરશે. વિશેષ...

(શ્રોતા : પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)